

Nr 5.*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till skydd mot sand- och jordflykt.*

I en till riksdagen den 21 februari 1947 avlåten, till särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 77, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att medgiva, att åtgärder till skydd mot sand- och jordflykt vidtoges i enlighet med vad departementschefen i propositionen förordat.

Genom beslut den 28 januari 1944 uppdrog Kungl. Maj:t åt lantbruksstyrelsen att i samråd med skogsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen verkställa utredning rörande de åtgärder, som kunde befinnas böra vidtagas för att minska eller förhindra de skadeverkningar, som sandstormarna och snöstormarna förorsakade inom södra Sveriges sandjordsområden.

I skrivelse den 8 januari 1946 har lantbruksstyrelsen, efter överläggningar med skogsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ävensom med vissa särskilt anlitade sakkunniga, framlagt förslag till dylika åtgärder.

Över förslaget ha yttranden avgivits av statskontoret, domänstyrelsen, lantbrukshögskolan, skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, förvaltningsutskotten vid hushållningssällskapen i Östergötlands, Gotlands och Blekinge län samt i Kalmar läns norra och södra områden, Riksförbundet landsbygdens folk, Svenska naturskyddsföreningen, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges utsädesförening och vetenskapsakademien. Länsstyrelserna i Kristianstads, Malmöhus och Hallands län ha vid sina yttranden fogat utlåtanden från hushållningssällskapen i länen. Skogsstyrelsen har överlämnat utlåtanden från skogsvårdsstyrelserna i sistnämnda tre län.

Vid en utredning, som lantbruksstyrelsen företagit, har styrelsen funnit, att den för skador genom sandstormar utsatta åkerarealen sammanlagt utgjorde omkring 15 000 hektar. Av denna areal vore huvuddelen belägen i Skåne, men även i Kalmar, Blekinge och Hallands län åstadkomme sandstormar skador å åkrarna. För väghållningen orsakade sandstormarna betydande olägenheter huvudsakligen då de sammanträffade med snöfall. På skogen kunde däremot icke några påtagliga skadeverkningar av sandstormar påvisas.

Enligt lantbruksstyrelsens utredning förekomma sandstormar en à två gånger om året i de mest utsatta områdena i Malmöhus och Kristianstads län, medan frekvensen i övriga hemsökta trakter i allmänhet vore mindre.

Lantbruksstyrelsens förslag rörande de åtgärder, som från det allmännas sida böra vidtagas för att förebygga skadegörande sandstormar, innebär i stort sett följande. Genom upplysningsverksamhet bör man söka bereda jordbrukarna i de ifrågavarande trakterna ökad insikt om de åtgärder, som kunna vidtagas för att förebygga eller minska risken för uppkomst av sandstormar. Det förutsättes, att dylik upplysningsverksamhet kommer att bedrivas både av skogsvårdsstyrelserna och av hushållningssällskapen. Härjämte föreslås emellertid, att det skall uppdragas åt föreståndaren för statens försöksgård vid Ugerup att mot visst årligt arvode tjänstgöra som specialkonsulent på detta område. Detta arvode föreslås till 1 200 kronor, vartill komma resekostnader med ett beräknat belopp av 1 300 kronor per år. Vidare bör ett engångsanslag av 6 000 kronor ställas till lantbruksstyrelsens förfogande för utarbetande av en broschyr, innehållande råd och anvisningar rörande bekämpandet av sandflykten och upplysningar om bidragsmöjligheter m. m. samt för utövande av annan ändamålsenlig undervisnings- och propagandaverksamhet. Härjämte böra statsmakterna genom lämnande av bidrag söka stimulera till skogsodling och plantering av häckar, där dylika åtgärder befinnas lämpliga för att bekämpa sandstormarna. Dessa bidrag böra utgå ur statens skogsodlingsanslag. Under det att bidrag ur sagda anslag för närvarande utgår med högst 50 procent av den godkända kostnaden för företaget, bör dock enligt lantbruksstyrelsens förslag bidrag för ifrågavarande ändamål kunna utgå med ett grundbelopp av högst 60 procent av den godkända kostnaden för företaget och dessutom med ett tilläggsbelopp av högst 15 procent av sagda kostnad. Bidrag för ifrågavarande ändamål bör — i motsats till vad som för närvarande gäller i fråga om bidrag ur statens skogsodlingsanslag — kunna utgå även till aktiebolag. Tilläggsbelopp bör dock endast kunna tillerkännas enskild person, vilken för sin och sitt husfolks bärgning är beroende av arbetsinkomster vid sidan av sitt jordbruk, och under förutsättning tillika, att han kan antagas icke vara i stånd att utan tilläggsbelopp utföra i företaget ingående arbeten. Bidragsverksamheten bör handhas av skogsvårdsstyrelserna, vilka emellertid böra samarbeta med hushållningssällskapen och i vissa fall — vid plantering av skyddshäckar — även erhålla biträde av dessas personal. Medelsbehovet för en dylik bidragsverksamhet har lantbruksstyrelsen beräknat till i genomsnitt 100 000 kronor per år under en 15-årsperiod. För det första verksamhetsåret har lantbruksstyrelsen dock räknat med att ett belopp av 50 000 kronor skulle bli tillräckligt. Om en ägare av ett område, där sand- eller jordflykt förorsakar skadegörelse, försummar att taga sådan vård om området, att faran för denna sand- eller jordflykt förebygges, bör vidare det allmänna kunna exproprieras området och vidtaga erforderliga skyddsåtgärder å detsamma. Frågan om exproprieration för detta ändamål bör kunna väckas av skogsvårdsstyrelse efter samråd med hushållningssällskap. Slutligen bör det allmänna vidtaga vissa åtgärder för att förhindra, att de skyddsskogar och skyddshäckar, som nu finnas eller som i fortsättningen kunna komma till stånd, skola behandlas

på sådant sätt, att det skydd de ge mot sand- eller jordflykt, äventyras. Såvitt angår skogarna bör erforderlig trygghet i detta hänseende vinnas genom en revision av skogsvårdslagstiftningens bestämmelser i fråga om rätten att företaga avverkning i dylika skogar. Beträffande skyddshäckarna föreslås, att som villkor för bidrag till plantering av dylika häckar skall gälla, att bidragstagaren skall vara skyldig återbetala bidraget, om häcken nedhugges. Den jordägare, som borttager en befintlig skyddshäck och ej vidtager andra tillfredsställande skyddsåtgärder, skulle dessutom löpa risken att området exproprieras.

I fråga om planteringsarbetet bör enligt lantbruksstyrelsens förslag gälla att skogsvårdstyrelserna omhänderhava uppgörandet av arbetsplaner, beviljandet av bidrag ävensom utövandet av kontroll över arbetet och avsyning av detta m. m. Skogsvårdstyrelserna böra vidare föranstalta om anskaffande av det skogsodlingsmaterial, som erfordras för verksamheten, och tillhandahålla detta till självkostnadspris. Det nu sagda bör enligt lantbruksstyrelsens förslag i princip gälla såväl skogsodling som plantering av skyddshäckar. Lantbruksstyrelsen framhåller emellertid, att vid anläggandet av skyddshäckar tillkomma särskilda intressen, som måste tillgodoses, främst jordbrukets intresse. Med hänsyn härtill bör enligt förslaget ett samarbete etableras mellan skogsvårdstyrelser och hushållningssällskap i de berörda områdena, vilket bland annat bör få den formen, att planläggningsarbetet beträffande skyddshäckar på åkerjord kan uppdragas åt befattningshavare i hushållningssällskapen. Lantbruksstyrelsen förutsätter, att skogsvårdstyrelserna skola söka att vid sina plantskolor uppdraga plantor i den omfattning, som erfordras för ifrågavarande ändamål, och tillhandahålla dessa plantor till självkostnadspris. Samtidigt påpekar lantbruksstyrelsen, att plantskolornas odlingsverksamhet i så fall sannolikt måste utvidgas ej oväsentligt och att en dylik utvidgning medför vissa förlustrisker för skogsvårdstyrelserna. Lantbruksstyrelsen föreslår därför, att dessa förlustrisker skola delas mellan skogsvårdstyrelserna och staten på så sätt, att skogsvårdstyrelse, därest förlust skulle uppstå på plantskoledriften för ifrågavarande ändamål, när verksamheten närmar sig sin avslutning eller ock dessförinnan genom förväxning av plantmaterialet, efter skogsstyrelsens närmare prövning skall erhålla ersättning med högst 75 procent av den lidna förlusten. Även dylik ersättning bör enligt lantbruksstyrelsens förslag utgå ur skogsodlingsanslaget.

Beträffande *yttrandena* över lantbruksstyrelsens förslag får utskottet hänvisa till redogörelse å s. 11—13 i propositionen.

Departementschefen, statsrådet Sköld, har anfört följande:

»Den utredning, som lantbruksstyrelsen verkställt, visar att sandstormarna i vissa trakter utgöra ett allvarligt problem för jordbruket. Sammanlagt synes över 15 000 hektar åkerjord mer eller mindre regelbundet skadas av sand- eller jordflykt. De skador som härigenom förorsakas jordbrukarna äro

betydande. Men även vägväsendet besvärar på vissa håll i icke ringa grad. Av utredningen torde vidare framgå, att det föreligger risk att, om ingenting göres för att motverka sand- och jordflykten, denna skall ytterligare förvärras.

I likhet med lantbruksstyrelsen finner jag det angeläget, att man genom upplysningsverksamhet söker bereda jordbrukarna ökade insikter om de faktorer, som medverka till uppkomsten av sand- och jordflykten, och om vikten av att själva jordbruksproduktionen planlägges och bedrivs på ett sådant sätt, att riskerna i största möjliga utsträckning begränsas. Mycket torde här, såsom lantbruksstyrelsen påpekat, kunna vinnas bland annat genom valet av grödor och produktionens inriktning överhuvud taget, genom sättet och tidpunkten för jordens bearbetning ävensom genom skiftesläggningen. Upplysningsverksamheten bör givetvis även gå ut på att hos jordbrukarna skapa ökad förståelse för den betydelse skyddsskogar och skyddshäckar ha i detta sammanhang. Denna upplysningsverksamhet bör ingå som ett led i den allmänna upplysningsverksamhet, vilken omhänderhaves av hushållningssällskapen och skogsvårdsstyrelserna i de berörda områdena. Tillräckliga skäl synas mig däremot knappast föreligga för att man härjämte skall tillsätta en särskild konsulent för denna upplysningsverksamhet. Ej heller kan jag biträda förslaget om anvisande av ett engångsanslag till lantbruksstyrelsen för utgivande av en broschyr i frågan m. m.

De åtgärder avseende sättet för bedrivande av själva jordbruksproduktionen, som kunna vara erforderliga för att minska risken för sand- och jordflykten, synas böra vidtagas av jordbrukarna själva utan direkt ekonomiskt stöd från det allmännas sida. Däremot torde det, såsom lantbruksstyrelsen framhållit, ofta bliva nödvändigt, att statsmakterna lämna ekonomisk medverkan till plantering av skyddsskogar och skyddshäckar, om sådana skola komma till stånd i önskvärd omfattning. Emellertid synes lantbruksstyrelsens förslag om formen för denna ekonomiska medverkan icke helt tillfredsställande. Enligt detta förslag skulle bidrag till dylika planteringsåtgärder alltid utgå ur skogsodlingsanslaget. Detta skulle innebära, att sagda anslag skulle belastas med kostnader ej blott, såsom nu är fallet, för sådana skogsplanteringar, som äro motiverade ur skogsekonomisk synpunkt, utan även för skogsplanteringar, som helt eller i främsta rummet vidtagas i jordbrukets intresse och ej kunna väntas vara av någon betydelse för ökandet av landets skogstillgångar, ävensom för plantering av häckar å åkerjord. Det synes icke lämpligt att på dylikt sätt använda skogsodlingsanslaget för ändamål vid sidan av dem, för vilka anslaget egentligen är avsett. Enligt min mening bör skogsodlingsanslaget ej användas för plantering av skyddsskogar i andra fall än sådana, där planteringen är ekonomiskt motiverad redan med hänsyn till önskemålet att vinna en nöjaktig skogsproduktion å marken. Bidrag bör dock, i motsats till vad som är fallet enligt nu gällande bestämmelser för användningen av skogsodlingsanslaget, kunna utgå även om den mark planteringsåtgärderna avse ej vid planteringstillfället är att hänföra till skogsmark. Vid plantering av skyddsskogar i sådana fall, där åtgärden främst är

föranledd av hänsyn till jordbrukets intressen, ävensom vid plantering av skyddshäckar böra andra stödformer komma i fråga. Eftersom dylika planteringar äga mycket nära anknytning till strävandena att åstadkomma en inre rationalisering inom jordbruket, anser jag, att de stödformer, som jag tidigare i proposition angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken förordat beträffande inre rationaliseringsåtgärder, böra användas även för ifrågavarande planteringsverksamhet, och att sålunda amorteringslån och avskrivningslån böra kunna utlämnas till dylika planteringar enligt de grunder för sådana lån, som jag där angivit beträffande stenröjning, jordkörning och liknande förbättringsåtgärder. Vid prövning av ansökningar om avskrivningslån för nu ifrågavarande ändamål torde dock en viss avvikelse från de såsom allmänna förordade normerna för avskrivningslån till nyssnämnda förbättringsåtgärder ej sällan vara påkallad. De erforderliga medlen torde böra tagas ur den fond respektive det anslag, varur amorterings- och avskrivningslån till inre rationaliseringsåtgärder förutsatts skola utgå.

Vid sådana skogsplanteringsåtgärder, som utföras med anlåtande av skogsodlingsanslaget, torde de nuvarande bestämmelserna för utlämnande av bidrag ur detta anslag lämpligen kunna gälla. Med anledning av vad lantbruksstyrelsen anfört om behovet av en ändring av det i sagda bestämmelser uppställda kravet på att nyttan av företaget minst skall motsvara kostnaden för detsamma vill jag framhålla, att man vid en uppskattning av båtnaden av företaget givetvis bör ta hänsyn ej blott till den nytta åtgärden medför för ägaren av den mark, varå planteringen sker, utan även till den nytta närliggande jordägare få av densamma. Något behov av en uppmykning av ifrågavarande fordran synes mig under sådana förhållanden ej föreligga.

En konsekvens av vad jag nu föreslagit beträffande de olika källor, ur vilka ekonomiskt stöd till ifrågavarande åtgärder bör utgå, blir, att bidragsfrågorna kunna komma att handläggas av skilda organ. I de fall, då bidrag skall utgå ur skogsodlingsanslaget, komma ärendena att behandlas av skogsvårdsstyrelserna, medan de särskilda länsorgan, som i nyssnämnda proposition föreslagits skola omhändervärd den statliga verksamheten för bland annat jordbrukets inre rationalisering — lantbruksnämnderna — komma att behandla sådana ärenden, där amorterings- och avskrivningslån skola lämnas. Detta synes dock ej böra betraktas som någon olägenhet, då de frågor, som ankomma på de olika organen, böra ses från olika utgångspunkter och i regel fordra olika sakkunskap.

Enligt lantbruksstyrelsens förslag skulle, om det visade sig omöjligt att få till stånd erforderliga skyddsåtgärder på frivillighetens väg, expropriation i sista hand kunna komma i fråga för att bereda det allmänna dispositionsrätt till sådana områden, där planteringsåtgärder borde vidtagas. Principiellt kunna väl några invändningar mot en dylik utvidgning av expropriationsinstitutet knappast göras, i den mån den motsvaras av ett verkligt behov. Såsom lantbruksstyrelsen erinrat, kan redan nu expropriation ske bland annat av flygsandfält, varom ägaren försummat att taga sådan vård, att fara för

sandflykt förebygges. Arbetet med bekämpande av sand- och jordflykt från andra områden än flygsandfält har emellertid i vårt land ännu ej nått så långt, att full säkerhet om de mest ändamålsenliga bekämpningsmetoderna kan anses föreligga. Arbetet måste därför under de närmaste åren i viss mån anses som en försöksverksamhet. Jag anser det med hänsyn härtill lämpligast, att arbetet med bekämpandet av sand- och jordflykten i vart fall tills vidare skall bedrivas utan användande av tvångsåtgärder. Man vinner då dels ökad insikt rörande det lämpligaste sättet för anordnande av skyddsplanteringar, dels erfarenheter om möjligheterna att utan expropriation få till stånd erforderliga skyddsåtgärder.

Vad angår frågan om ersättning till skogsvårdsstyrelserna för förluster, som kunna uppkomma genom en utvidgning av odlingen av plantor för skyddsplanteringarna vill jag nämna följande. Därest ifrågavarande plantodlingsverksamhet, trots att den planlagts och bedrivits med den omsorg, som skäligen kan påfordras, i något fall till följd av svårigheter att avsätta plantorna skulle medföra förluster för en skogsvårdsstyrelse, synes det mig rimligt, att staten skall bära åtminstone en del av denna förlust. I överensstämmelse med den uppfattning, som kommit till uttryck i statskontorets yttrande, anser jag det dock ej nödvändigt, att man redan nu närmare reglerar, under vilka omständigheter eller i vilken utsträckning dylik förlust bör ersättas av staten.

I vetenskapsakademiens och Svenska naturskyddsföreningens yttranden ha föreslagits vissa åtgärder för att bereda ökade garantier för att naturskyddsintressena skulle bli vederbörligen beaktade vid handläggningen av hit hörande ärenden. Några dylika åtgärder böra dock enligt min uppfattning ej vidtagas, detta redan med hänsyn till att frågan om naturskyddets organisation för närvarande är under utredning. Jag vill emellertid understryka att jag i likhet med lantbruksstyrelsen utgår från att de jordbrukets och skogsbrukets organ, som ha att behandla dessa ärenden, i alla de fall, där naturskyddsintressena beröras, skola uppehålla kontakt med naturskyddets företrädare.

Vad slutligen angår frågan om åtgärder för bevarande av de skyddsskogar och skyddshäckar, som nu finnas eller som kunna komma till stånd i fortsättningen, vill jag erinra om att enligt skogsstyrelsens år 1946 framlagda förslag till ny skogsvårdslag sådana skogar, vilkas bestånd prövas erforderligt till skydd mot sand- eller jordflykt, skola kunna underkastas särskilda bestämmelser i fråga om rätten till avverkning och skyldigheten att vidtaga åtgärder för betryggande av återväxten. Det synes mest ändamålsenligt att frågan om berörda åtgärder prövas i samband med nämnda förslag. Beträffande de skyddshäckar, som kunna komma att planteras med hjälp av avskrivningslån, bör i överensstämmelse med de allmänna regler, vilka föreslagits för dylika lån, som villkor för frihet från återbetalningsskyldighet gälla, att planteringen underhålles under avskrivningstiden.

De former för den statliga låne- och bidragsverksamheten för främjande av jordbrukets inre rationalisering, som jag förordat i den tidigare omför-

mällda propositionen angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, äro avsedda att tillämpas från och med den 1 juli 1948, då de särskilda verkställighetsorganen för detta arbete — lantbruksnämnderna — även skulle träda i funktion. Den del av arbetet med stödjande av nu ifrågasatt planteringsåtgärder, som enligt vad jag föreslagit bör ankomma på lantbruksnämnderna, torde med hänsyn härtill ej kunna påbörjas föresagda dag. Några nämnvärda olägenheter av ett dylikt uppskov behöva enligt min mening ej befaras uppstå. Vad skogsvårdsstyrelsens arbete angår bör det givetvis ej föreligga hinder för att skogsvårdsstyrelse även före nämnda dag utlämnar bidrag ur skogsodlingsanslaget till sådana skogsplanteringsåtgärder, som äro av betydelse för hindrande av sand- eller jordflykt, därest förutsättningarna för anlåtande av sagda anslag äro uppfyllda och medel finnas tillgängliga. Anledning att för detta ändamål ifrågasätta en höjning av tidigare äskade medel till sagda anslag synes ej föreligga. Någon särskild medelsanvisning för ifrågasatt planteringsverksamhet torde sålunda ej erfordras för budgetåret 1947/48.»

Utskottet. Utskottet har icke något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag och hemställer förty,

att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition.

Stockholm den 10 juni 1947.

På särskilda utskottets vägnar:

ABEL ANDERSSON.

Närvarande: Se under utlåtandet nr 3.
